

Dijital devrimin güncel kavramlarından biri de dijital iyi oluş mu? (Bir ölçek geliştirme çalışması)

Ebru ÖZTÜRK^a

Özet

Bu çalışma gereğinden fazla bilgi akışı ve sosyal ilişki olanaklarıyla karşı karşıya kalan dijital medya kullanıcılarının henüz yeni duymaya başladığı ancak bundan sonra sıklıkla karşılaşacağı “dijital iyi oluş” kavramını incelemektedir. Dijital iyi oluş, yaşam doyumumuzu tehdit etmeye başlayan abartılı iletişim seçenekleri ve aşırı bilgi akışıyla baş etme, yaşam akışını sürekli bölen çoklu görevlerden kaçınma ve dijital uyaranları kişisel amaçlar ve kendi yararı için kullanma becerileri olarak tanımlanabilir. Çalışma hem dijital iyi oluş yapısını ölçebilen geçerli ve güvenilir bir araç geliştirmeyi hem de dijital iyi oluşun öznel iyi oluş ile ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya 224 üniversite öğrencisi katılmıştır. Dijital iyi oluş ölçeği için açılımlı faktör analizi yapılmıştır. AFA sonucunda dijital platformları yönetme becerisi ve kişisel bilgilerin resmi amaçla paylaşımı adlı iki boyuttan oluşan 10 maddelik geçerli ve güvenilir bir ölçeğe ulaşılmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.80, alt boyutlar için 0.75 ve 0.80’dir. Ölçek varyansın %54.11’ini açıklamaktadır. Dijital iyi oluş ve öznel iyi oluş arasında 0.25 anlamlı pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: dijital iyi oluş ölçeği, öznel iyi oluş

1. GİRİŞ

Oluşturduğumuz içerikleri ve ürettiğimiz verileri çevrimiçi ortamda paylaşmamızı sağlayan dijital cihaz ve platformlar (sosyal ağlar), fiziksel ve dijital kimliklerimizin sürekli birbirlerine geçişkenlik göstermesine neden olmaktadır (Hellen, 2016). Dünyamız ve kendimiz hakkındaki bildiklerimizle birlikte iş yaşantımızı ve kişisel ilişkilerimizi de değiştiren bu durumun temel nedeni, veri miktarındaki patlamanın, insanlar üzerinde yarattığı bilgi ve iletişim yüklenmesi olarak açıklanabilir. Schenk (1997) “veri dumanı” adını verdiği bu olguyla aşırı miktarlara ulaşan bilgi sunumunun, insanlığı güçlendirici ve insanlık için değerli olmak yerine onları çaresiz bırakacak kadar kullanışsız ve gereksiz veriyle kirlenen bir hal aldığını iddia etmektedir. Bununla birlikte hızla artan ve yayılan bilginin yaşam kalitemizi yükseltmek yerine stres, kafa karışıklığı hatta cehalet üretmeye başladığını ileri sürmektedir (1997; Akt: Jan van dijk).

Hızlı bilgi artışı ve akışının dijital medya kullanıcılarının zamanlarını, kişiler arası ilişkilerini ve işlerini yönetmekte güçlük çekmelerine neden olduğunu ortaya koyan pek çok çalışma bulunmaktadır (Nansen, Chakraborty, Gibbs, MacDougall & Vetere, 2012; Swist, Collin, McCormack, & Third, (2015). Yaşam kalitemizi tehdit etmeye başlayan abartılı iletişim seçenekleri ile baş edebilme becerisi olarak tartışılmaya başlanan ve öznel iyi oluş ya da psikolojik iyi oluş kavramları ile dijital beceri kavramlarını bir araya getiren “dijital iyi oluş

^a Biruni Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, ebruo@biruni.edu.tr

becerileri (digital wellbeing skills)” kavram olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır (Gui, Fasoli, ve Carradore, 2017).

Dijital iyi oluş kavramının yer aldığı ilk kaynaklardan biri 2017’de Kraliyet Halk Sağlığı Derneği’nin (Royal Society for Public Health-RSPH) yayınladığı bir rapordur. Rapor gençlerin sosyal medyadan nasıl etkilendiğini detaylı verilerle ortaya koyarken dijital iyi oluş becerilerine de dikkat çekmeye başlamıştır. Ayrıca Avrupa Birliği Komisyonunun (2016) 21.yüzyıl vatandaşlığı için belirlediği “dijital yeterlikler çerçevesinde” yer alan *bilgi ve veri okuryazarlığı, iletişim ve işbirliği, dijital içerik yaratma, dijital güvenlik ve dijital teknolojilerin yaratıcı kullanımıyla problemlerin çözümü* yeterlik alanları da *dijital iyi oluş* kavramını kapsamaktadır.

Güvenlik ana başlığı altında yer alan **sağlığın korunması ve iyi oluş** alt yeterliğinde insanların dijital teknolojileri kullanırken fiziksel-psikolojik iyi oluşlarını tehdit eden unsurları (siber zorbalık ve nefret söylemi gibi) önleyebilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda dijital çağ vatandaşlarının dijital ortamlardaki bilgileri kendi yararına kullanabilmesi ve dijital teknolojileri kullanırken karşılaşılabileceği fiziksel-psikolojik risklere karşı korunabilecek bilgi ve beceriye sahip olması gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıca dijital ortamları bireysel ve toplumsal refah yararına kullanabilme becerilerini yeni kuşaklara kazandırmada etkili olan öğretmenlerin mesleki eğitimleri de önem kazanmaktadır. Bu nedenle dijital teknolojilerin dijital iyi oluş ve öznel iyi oluşu nasıl etkilediğine ilişkin yeni çalışmalara gereksinim duyulmaktadır (Gui, Fasoli, & Carradore, 2017; RPSH, 2017). Bu bağlamda bu çalışmanın amacı dijital iyi oluş yapısını ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Ayrıca öznel iyi oluş ve dijital iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemektir.

2. YÖNTEM

2.1. Model ve çalışma grubu

Araştırma ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. Araştırmaya bir vakıf üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören %64’ü kadın (142), %36’sı erkek (82) toplam 224 öğrenci katılmıştır. Grubun yaş ortalaması 21.27’dir.

2.2. Ölçme Araçları

Araştırmada Tuzgöl Dost (2005) tarafından geliştirilen öznel iyi oluş ölçeği (ÖİÖ) ve demografik özelliklere ilişkin soruların yer aldığı bir anket kullanılmıştır.

Öznel iyi oluş ölçeği. Tuzgöl Dost (2005) tarafından geliştirilen ÖİÖ 20 olumsuz 26 olumlu toplam 46 madde ve 12 alt faktörden oluşmaktadır. Ölçek 5’li likert tipinde geliştirilmiştir. ÖİÖ’nin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı.93 olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Dijital iyi oluş ölçeğinin hazırlanması ve geliştirilmesi süreci

Dijital iyi oluş Ölçeği'ni geliştirme sürecinde şu işlemler gerçekleştirilmiştir: (i) Literatür taraması ve madde havuzu oluşturma, (ii) Uzman görüşü alma, (iii) Ölçeği uygulama, (iv) Açımlayıcı faktör analizi, (v) Madde analizi (madde-toplam korelasyonları ve madde ayırt edicilik gücü) (vi) Cronbach Alpha iç tutarlılık güvenirliliğinin belirlenmesi, (vii) Alt boyutlar arasındaki korelasyonun belirlenmesi. Öncelikle dijital yeterlik modeline göre tanımlanan dijital iyi oluş yapısını ölçebilecek 20 madde yazılmış; maddeler biri PDR, biri eğitim teknolojisi alanından olmak üzere iki uzman tarafından incelenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda 8 madde ölçekten çıkartılmış kalan 12 maddeden 224 gönüllü üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Öğrencilerin dijital iyi oluş algılarına yönelik eğilimleri “kesinlikle katılmıyorum”dan “kesinlikle katılıyorum”a doğru 1’den 5’e doğru puanlanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi (AFA) uygulamasından önce örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğunu test etmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2005). Analiz sonucunda KMO değerinin .83 olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmak için uygun olduğunu göstermiştir. Ayrıca Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare değerinin manidar olduğu görülmüştür ($\chi^2(45)=676.621$; $p<.01$). İlk faktör analizi sonucunda 12 madde için öz değeri 1’in üzerinde olan 3 bileşen ve bu bileşenlerin toplam varyansa yaptıkları katkının % 60.53 olduğu görülmüştür. 12 maddenin tamamına ilişkin bileşen matrix tablosu incelendiğinde ise 8. ve 10. maddelerin tek faktör yerine iki ayrı

		<i>Faktör 1</i>	<i>Faktör 2</i>	<i>Ortak faktör varyansı</i>
M7	Başkalarının öznel iyi oluşlarına ve güvenliğine saygı duyuyorum.	.775		.651
M9	Çevrimiçi ortamdaki davranışlarımla ilgili haklarımı, yanlış olan davranışları ve bu davranışların muhtemel sonuçlarını bilirim.	.755		.574
M12	Çevrimiçi ve gerçek dünya etkileşimlerimi diğer insanlarla sağlıklı ilişkilerimi destekleyecek şekilde yönetebilirim	.746		.299
M2	Çevrimiçi iletişim kurarken ya da paylaşımlar yaparken dijital saygınlığıma dikkat ederim.	.735		.568
M6	Dijital teknolojileri öznel iyi oluşum ve güvenliğimi destekleyen yöntemlerle kullanıyorum	.679		.470
M3	Çevrimiçi ortamlarda gizlilik ayarlarımı dikkatlice yönetirim.	.652		.492
M1	Dijital profillerimi kişisel, profesyonel ve akademik olmak üzere farklı sosyal ağlara uygun olarak ve dikkatlice yönettiğimden eminim.	.560		.379
M11	Dijital medyaya bağlanmak için kullandığım dijital cihazlarımı zamanımı ve dikkatimi dağıtmaya başladığında kapatabilirim	.539		.565
M5	Öğrenim çıktılarımın ve diğer başarılarımın işverenlerin görebileceği dijital ortamlarda erişilebilir olduğundan eminim.		.838	.723
M4	Geçerli bir dijital özgeçmiş veya eser listemin (pörföyümün) yer aldığı ve / veya başarılarımın bulunduğu kişisel bir sayfam var.		.822	.690
<i>Açıklanan Varyans: Toplam: %54.11</i>		<i>Faktör 1: % 37.92</i>	<i>Faktör2:</i>	
<i>%16.19</i>				

faktör ile yüksek ilişki gösterdiği ve binişik maddeler olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 1. Döndürülmüş Bileşenler Matrix Tablosu

Binişik olan 8 ve 10. maddeler ölçekten çıkartılmıştır. Ölçekte kalan toplam 10 madde ile AFA son kez tekrar edilmiş ve maddelerin 2 faktör altında toplandığı görülmüştür (Tablo 1). DİÖ'nin sekiz maddeden oluşan (1, 2, 3, 6, 7, 9, 11,12) 1. faktörü varyansın %37.92'sini açıklamış ve “Dijital platformları yönetme becerisi” olarak adlandırılmıştır. “Kişisel bilgilerin resmi amaçla paylaşımı” olarak adlandırılan ve 2 maddeden (4 ve 5) oluşan 2. faktör ise varyansın %13.8'ini açıklamıştır.

Madde ayırdedicilik gücü (Madde-toplam puan korelasyonu)

DİÖ'nin madde ayırdedicilik özelliği madde-toplam korelasyonları ve alt%27 ve üst %27'lik grupların madde puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Test maddelerinden alınan puanlar ile toplam puan arasındaki ilişkinin 4. madde dışında tüm maddeler için .30'un üzerinde (.43 ve .71) ve t-değerlerinin anlamlı ($p < .001$) olduğu saptanmıştır. Buna göre ölçekteki maddelerin güvenilirliklerinin yüksek ve aynı davranışı ölçmeye yönelik oldukları söylenebilir. Bu bulgu maddelerin, katılımcıları dijital iyi oluş yönünden ayırt ettiği biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 2. Ölçeğin Madde Analizi %27'lik Üst ve Alt Gruplar (N=62) İçin t Değerleri

<i>Madde</i>	<i>Madde toplam korelasyonu¹</i>	<i>t (alt%27-üst%27)²</i>
M1	.61**	-10.181**
M2	.64**	-7.779**
M3	.56**	-6.561**
M4	.22**	-4.229**
M5	.43**	-6.633**
M6	.66**	-10.223**
M7	.65**	-6.745**
M9	.71**	-9.650**
M11	.53**	-7.851**
M12	.70**	-11.081**
¹ <i>n=224</i>	² <i>n1 = n2 =62</i>	** <i>p < .001</i>

Analiz sonuçlarına göre DİÖ'nin faktör puanları ve toplam puan arasında pozitif ve anlamlı ilişkilerin olduğu ancak faktör1 ve faktör2 arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Dijital İyi Oluş ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişki

	Faktör1	Faktör2	Toplam Puan
Dijital platformları yönetme becerisi (Faktör1)	1.00		
Kişisel bilgilerin resmi amaçla paylaşımı (Faktör2)	.041	1.00	
DİÖ Toplam Puan	.930**	.375**	1.00
İyi oluş toplam puanı	.251**	.045	.250**
** <i>p < 0.01</i>			

Dijital iyi oluş ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin anlamlı ve pozitif yönlü olması, hayat doyumu yüksek ve genel olarak mutlu olan insanların dijital ortamları yönetme becerisinin de yüksek olduğu biçiminde yorumlanabilir. Diğer taraftan bu bulgu, dijital platformları yönetme konusunda yetersiz olan bireylerin hayat doyumlarının daha düşük olduğu anlamına gelebilir.

4. SONUÇ

Çalışma sonunda *dijital platformları yönetme becerisi ve kişisel bilgilerin resmi amaçla paylaşımı* adlı iki alt faktörden oluşan 10 maddelik geçerli ve güvenilir bir ölçek elde edilmiştir. Geliştirilen ölçeğin öğretmen adaylarının ya da öğretmenlerin dijital iyi oluş becerilerini saptamada yararlı olacağı düşünülmektedir. Dijital çağ öğretmenlerinin yeterliklerinden biri olacağı düşünülen ve henüz yeni bir kavram olan **dijital iyi oluşun** hangi değişkenlerle ilişkili olduğunu ortaya koyacak araştırmalarda DİÖ'nin kullanılması umut edilmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Büyüköztürk, Ş. (2005). *Sosyal bilimler için veri çözümlemesi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tuzgöl Dost, M. (2005). Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(23), 103-111.
- Dijk J. V. (2016). *Ağ toplumu*. (Ö, Sakin, Çev.) İstanbul: Kafka Yayınları
- Gui, M. Fasoli, M., & Carradore, R. (2017). Digital well-being. Developing a new theoretical tool for media literacy research. *Italian Journal of Sociology of Education*, 9(1), 155-173.
- Hellen, B. (2016). *What is 'Digital Wellbeing'?*. <http://design4learning.blogspot.com.tr/2016/03/> 13 Ocak 2018 tarihinde erişildi.
- JISC (2017). <https://www.jisc.ac.uk/rd/projects/building-digital-capability>
- OFCOM (2016). https://www.ofcom.org.uk/about-ofcom/latest/features-and-news/decade-of-digital-dependency_02_Agustos 2018 tarihinde erişildi.
- RSPH (2017). <https://www.rsph.org.uk/our-work/campaigns/status-of-mind.html>. 02 Ağustos 2018 tarihinde erişildi.
- Nansen, B., Chakraborty, K., Gibbs, L., MacDougall, C. & Vetere, F. (2011), Children and digital wellbeing in Australia: Online regulation, conduct and competence. *Journal of Children and Media*, 6(2), 237-254.
- Swist, T., Collin, P., McCormack, J., & Third, A. (2015). Social media and the wellbeing of children and young people: A literature review. Perth, WA: Prepared for the Commissioner for Children and Young People, Western Australia.